

Nehézségek árán, de *A tízéves Vitézi Rend*, a Vitézi Rend első évtizedének történetét feldolgozó mű közismertté és elérhetővé vált szerte az országban. A témában tíz évvel később újabb összeállítás látott napvilágot,¹⁹ mely tovább népszerűsítette a Vitézi Rendet. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 530/1945. M. E. számú rendelete a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről²⁰ azonban sok más művel egyetemben a Vitézi Rendhez kapcsolódó köteteket is betiltotta.²¹ Ezek a művek a hivatalokból és a könyvtárak polcairól a legtöbb esetben örökre eltűntek²² és a Vitézi Rend története évtizedekre feledésbe merült.

Kurucz Ádám

Közösség és kultúra a kolozsvári Nemzeti Kaszinóban 1922 és 1944 között

Az 1896-ban megalapított kolozsvári Nemzeti Kaszinó egyik legfontosabb alapszabálya szerint az egyesület célja az irodalom pártolása, a közszellem fejlesztése és az igényes kulturális szórakoztatás biztosítása. Ezen célok elérésére szolgáltak: „*A napi időszaki sajtó figyelemmel kísérése, a könyvtár, a társalgás, a felolvasások, az eszmecserek, a nemesebb játékok és nyilvános mulatságok rendezése.*”¹ A két világháború közötti és az azutáni időszakban megválasztott elnökök a hivatali idejük alatt mindvégig arra törekedtek, hogy újra felélénkítsék a kaszinó társasági életét, illetve, hogy hosszú távra is olyan szolgáltatásokat biztosítsanak, amelyek kellemes időtöltési lehetőségeket nyújtanak a tagok számára. A nehéz anyagi helyzet ellenére az igazgató-választmány² – az egylet múltjára való tekintettel – fontosnak tartotta, hogy a kaszinó képes legyen egységben tartani a kolozsvári magyarokat. Emellett lényeges célként volt meghatározva az erdélyi művészet támogatása, a könyvtár gyarapítása és modernizálása, kulturális események szervezése, társas vacsorák és zenés estélyek rendezése.

Az impériumváltást követően a kaszinón belüli társasági élet visszaesett. Ennek több oka is lehetett, elsősorban az anyaországtól való elszakadás, az idegen hatalmi rendszer kiépítése, a részvényesek egzisztenciájának veszélybe kerülése, az anyagi állapotok romlása, melyek együttesen mind demoralizálólag hatottak és nagymértékben ronthatták a kaszinó társasági életét. A kezdeti nehézségek enyhülését követően a vezetőség elhatározta, hogy újra felpezsdítik a kaszinó mindennapjait, ezért 1926-ban rendszeresen, hetente egyszer szerveztek női estélyeket, a kellemesebb és szórakoztatóbb kikapcsolódás érdekében vásároltak egy Mah-Jong³ játékot, továbbá zongorát és pingpongasztalokat béreltek.⁴ A választmányi bizottság 1927-es februári gyűlésén Fekete Nagy Béla indítványozta, hogy minden hónap első keddjén rendezzenek tagvacsorát, előmozdítva a részvényesek közti barátkozást. A határozat meg erősítése érdekében pedig dolgozzanak ki egy új házirendet, melynek célja a kaszinói hangulat élénkí-

¹⁹ Hellebronth Kálmán (szerk.): *A Vitézi Rend története, szervezete és tagjainak névkönyve*. Budapest, 1941. k. n.

²⁰ Magyar Közlöny, 1945/9. 3–4.

²¹ „*Meg kell semmisíteni a könyvnyomdák, könyvkiadó vállalatok, könyvkereskedők, köz-, és kölcsönkönyvtárak, iskolai könyvtárak, valamint magánszemélyek birtokában levő minden fasiszta szellemű, szovjetellenes és antidemokratikus sajtóterméket (könyv, folyóirat, napilap, hirdetés, röplap, képes ábrázolat stb.), tekintet nélkül arra, hogy magyar vagy más nyelven jelent meg*” – szöveg az 530/1945. M. E. számú rendelet.

²² Példaként említhető a Soproni Városi Közkönyvtár, ahol az 1946. október 25–28. között elszállított könyvek listáján *A tízéves Vitézi Rend* is szerepelt. Tóth Ágnes: *A könyveknek is megvan a maguk sorsa*. In: Bács-Kiskun megye múltjából 13. Kecskemét, 1994. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára 124–150. 148.

¹ A kolozsvári Nemzeti Kaszinó alapszabályai, házszabályai és ügyrendje. Kolozsvár, 1897. 3–4.

² A választmány összetétele: elnök, igazgató, pénztárnok, gazda, könyvtáros, ügyvéd, két titkár és 24 választmányi tag. A választmány intézi az egylet folyó ügyeit, s azokat, melyek az alapszabályok vagy a közgyűlés révén életbe léptetnek. Felügyeli és ellenőrzi az egylet vagyonát, jövedelmét és a tagdíjbefizetéseket. Különös hatóköréhez tartozik a házirend alkalmazása, esetenként annak módosítása. In: Nemzeti Kaszinó, Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, Kolozsvár. Fond. 789. I. dosszié, 97. 100. f. (Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj), Kolozsvár, a továbbiakban: RNL KMI, F. 789., I. d., 97. 100. f. (Az I. dosszié levéltári megnevezése: Alapszabályok és törvényszéki bejegyzés; RO: Statutele casinei și înregistrarea la tribunal).

³ Kínai eredetű népszerű társasjáték.

⁴ RNL KMI, F. 789., 4. d., 46. f. (A 4. dosszié levéltári megnevezése: Választmányülési jegyzőkönyvek; RO: Proceselele verbale ale comitetului și acte discutate de comitet).

tése és annak családiasabbá tétele.⁵ Ekkoriban az ő szervezésben, más egyesületekkel összefogva egymást követték a bálók, táncestélyek, hangversenyek és felolvasások. Ezek mellett több közérdekű előadást is rendeztek, melyek lehetőséget nyújtottak a kulturális vitákra és eszmecserekre. A művészeti és közművelődési célok pártolására a kaszinó számtalan jótékonyági estélynek is otthont adott.⁶ Az egyesület állandó főzőkonyhát működtetett, hogy a naponta, illetve a társas összejövetelek alkalmával megjelenő tagoknak friss ételeket és italokat szolgálhassanak fel. A vacsorákra és minden másfajta eseményekre és rendezvényekre kínált ételeknek és italoknak az árát egy, a kaszinó választmánya által kiküldött bizottság állapította meg.⁷

A kolozsvári Bánffy-palota, amelyben a Nemzeti Kaszinó működött
(Román Akadémiai Könyvtár, Kolozsvár)

A kolozsvári Nemzeti Kaszinó a kor szellemét követve nagy támogatója volt a különböző sporteseményeknek és természetjárásoknak is. Feltételezhető, hogy a vezetőség többnyire ezek által próbálta a részvényeseket felvilágosítani a mozgás fontosságáról, továbbá az ilyen sportos tevékenységeket kellemszórakozási és társasági lehetőségeknek tekintették. A sport iránti elkötelezettségét hirdetve a Nemzeti Kaszinó az 1926-ban Kolozsváron megrendezett nemzetközi teniszevénység egyik támogatója volt, és egy 2000 lejes adománnyal járult hozzá a sporteseményhez.⁸ A kolozsvári cserkészszövetségek szintén élvezhették a kaszinó nagylelkű támogatását, hiszen többször adományoztak különböző összegeket a megsegítésükre. 1928-ban például finanszírozták a szövetség által rendezett két kirándulás költségeit.⁹

A kaszinó egyik fontos kulturális tevékenysége az erdélyi festőművészet támogatása volt. Ennek érdekében rendszeresen szerveztek képtárlatokat. 1926-ban a választmányi bizottság Ferencz József javaslatára engedélyezte, hogy Szopós Sándor¹⁰ művész festményei közül 6000 lej értékben vásároljanak képeket.¹¹ Az intézmény a festményvásárlások céljából egy képbizottságot is létrehozott, amely minden

⁵ RNL KMI, F. 789. 4. d., 68. f.

⁶ Merza Gyula: A Kolozsvári „Nemzeti (Magyar) Kaszinó” és elődintézményeinek százéves története. Kvár, 1940. 45-47.

⁷ RNL KMI, F. 789., 4. d., 98. f.

⁸ RNL KMI, F. 789., 4. d., 54. f.

⁹ RNL KMI, F. 789., 4. d., 79. f.

¹⁰ Szopós Sándor (Csíkszereda, 1881. szeptember 8.–Kolozsvár, 1954. december 24.) híres erdélyi festő és grafikus. <http://artportal.hu/lexikon/muveszek/szopos-sandor-1075> A letöltés ideje: 2015. 11. 7.

¹¹ RNL KMI, F. 789., 4. d., 47-48. f.

kat állítottak a tagok rendelkezésére. A Kolozsvári Körtől átvett 941 mű (1697 kötet) 1898-ban már 244 művel gyarapodott.²⁶

Az impériumváltást követően, 1922-ben egy választmányi bizottsági közgyűlésen Novák István indítványozta a kaszinói könyvtár teljes leltári átrendezését.²⁷ 1926-ban, a modern kor követelményeinek megfelelően elkezdték a kaszinó könyvtári állományát átalakítani egy új betűsoros rendszer szerint.²⁸ A kaszinó vezetősége fontosnak tartotta a helyi és nagyvilági eseményekről való tájékoztatást, ezért több különböző napilapot és folyóiratot járatnak rendszeresen. Az 1926-os könyvtári jelentés szerint az 1927-es évre a következő erdélyi magyar lapokat javasolták megvételre: *Ellenzék, Keleti Újság, Brassói Lapok, Újság, Erdélyi Gazda, Erdélyi Tudósító, Erdélyi Orvosi Lap, Erdélyi Irodalmi Szemle, Evangélikus Néplap, Keresztény Magvető, Közgazdaság, Magyar Nép, Magyar Kisebbség, Nagyvárad, Pásztortűz, Református Szemle, Színház és Társaság, Tudomány és Haladás, Újidők, Unitárius Közlöny, Erdélyi Hírlap, Temesvári Hírlap, Művészeti Szalon* és *Az út*. A román nyelvű újságok közül a *Cuvântul-ra*, a *Glusul minorităților-ra* és a *Patria-ra*, a hazai német napilapok közül pedig a *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt-ra* volt igény.²⁹ A lapok összetételét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az összes politikai és egyházi napilapot, folyóiratot olvasták (ezek mind a hatóságok által engedélyezettek voltak), ami arra utal: a kaszinó vezetősége ügyelt, hogy minden részvényes az igényeinek megfelelő laphoz juthasson hozzá. Ekkoriban az erdélyi magyar sajtó a szigorú hatósági ellenőrzések és a cenzúra ellenére is virágzott és a régió magyarságának a nyilvánosságát a napilapok és folyóiratok teremtették meg. A hírlapok vezércikkeinek szerzői komoly közéleti szerepre tettek szert és írásaik iránymutatást jelentettek a közösség számára.³⁰ A '20-as évek vége fele egyre jobban megnövekedett a követelmény a külföldi lapok iránt is, ezért Németországból, Olaszországból és Franciaországból próbáltak rendelni tartalmas és igényes folyóiratokat és újságokat.³¹

1927-ben, elnökké választását követően Jelen Gyula³² és az igazgató-választmány Fekete Nagy Béla indítványát elfogadva elrendelte, hogy a könyvtári alap 15 000 lejre emelkedjék.³³ 1930-ban az Országos Magyar Párt 25 könyvet adományozott. Továbbá ezekben az években a kaszinó megvásárolta a Jókai centenárius köteteket, és előfizettek a Szépműves Céh kiadványaira is. A folyamatos könyvtári bővítés, modernizálás nem hozta meg a várt eredményeket, mivel az új tagok közül kevesen vették igénybe a könyvtári szolgáltatásokat.³⁴ A következő évek válságos ciklusai jelentősen megviselték a kaszinó pénzügyi stabilitását, így az intézmény már képtelen volt a költségvetésből nagyobb összegeket elvonni a könyvtár számára. Ennek ellenére nem hagytak fel terveikkel (a könyvtár gyarapításával), és a nagyobb külföldi egyesületek, könyvkiadók ingyenes példányait szerezték be.³⁵

Észak-Erdély visszacsatolását követően a Magyar Nemzeti Múzeum két láda könyvet adományozott a kaszinó számára.³⁶ 1942–43-ban 28 napilapra és folyóiraatra volt előfizetésük, 1944-ben már 38-ra. Ezekben az években jelentősen bővült a kaszinó létszáma is, de ennek ellenére a könyvtári forgalom továbbra is alacsony, kb. 10% körül maradt.³⁷

A második bécsi döntést követően Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolták, ez pedig kihattott a Nemzeti Kaszinó társasági életére is. A Kolozsvárra kihelyezett hivatalnokok, tisztviselők és katonatisztek egy része rendre belépett a kaszinóba. Ezt a folyamatot kezdetben a vezetőség is támogatta,³⁸ hi-

²⁶ Merza Gyula: i. m. 28.

²⁷ RNL KMI, F. 789., 4. d., 6. f.

²⁸ RNL KMI, F. 789., 4. d., 55. f.

²⁹ RNL KMI, F. 789., 7. d., 2. f (A 7. dosszié levéltári megnevezése: Könyvtárbizottsági jelentések; RO: Rapoartele comitetului de bibliotecă).

³⁰ Bárdi Nándor: Társadalomkonstrukciók a magyar kisebbségek két világháború közti történetében. In: Asszimiláció, integráció, szegregáció. Szerk.: Bárdi Nándor, Tóth Ágnes. MTA Kisebbségkutató Intézet, Bp., 2011. 304.

³¹ RNL KMI, F. 789., 4. d., 47. 81. f.

³² Jelen Gyula ügyvéd, a kolozsvári egyesületi élet jelentős személyisége. Elnöke volt a kolozsvári Nemzeti Kaszinónak és a kolozsvári Katolikus Népszövetségnek, továbbá a szintén kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank igazgatósági tagja volt. In: Erdélyi Lexikon. Szerk.: Dr. Osváth Kálmán. Nagyvárad, 1928. 132.

³³ RNL KMI, F. 789., 4. d., 60-61. f.

³⁴ RNL KMI, F. 789., 7. d., 8. f.

³⁵ RNL KMI, F. 789., 4. d., 88. f.

³⁶ RNL KMI, F. 789., 4. d., 119. f.

³⁷ RNL KMI, F. 789., 15. d., 81-82. f. (A 15. dosszié levéltári megnevezése: Különbfbőlék; RO: Corespondență).

³⁸ RNL KMI, F. 789., 4. d., 119. f.

szen ezáltal remélték az egyesület pénzügyi stabilizálódását, és a társasági élet fellendülését. Az 1943. szeptember 29-i választmányi közgyűlésen László Endre bejelentette, hogy a tagtoborzásnak köszönhetően a kaszinó létszáma 510 tagot számlál.³⁹

Egy másik meghatározó tényező a társasági élet szempontjából a kaszinó zsidó tagjainak a helyzete volt, ugyanis a második bécsi döntés nemcsak Észak-Erdély Magyarországhoz csatolását jelentette, hanem egyúttal a zsidótörvények életbeléptetését is. Rövid időn belül Bereczky Ernő már azt hangoztatta, hogy a zsidók kaszinói tagsága miatt „*Most még előre nem látható hátrányok származhatnak a kaszinóra.*”⁴⁰ Az 1942. december 7-én tartott választmányi közgyűlés elvben elfogadta a zsidó tagok törlését a kaszinói névjegyzékből, így az 1943-ban hozott választmányi határozatnak megfelelően 58 zsidó tagot véglegesen kizártak az egyesület soraiból.⁴¹ (A kaszinó viszonylag későn határozott a zsidó tagok törléséről, más kolozsvári egyesületek már végrehajtották kizárásukat, ilyen volt például az Erdélyi Kárpát Egyesület vagy a Barabás Miklós Céh. Viszont az Erdélyi Múzeum-Egyesület vezetősége nem volt hajlandó törölni a zsidó származású tagjait.⁴²)

Ez a közgyűlési rendelet mértékben figyelmen kívül hagyta a kaszinó 1897-ben elfogadott alapszabályát, mely szerint: „*Az egyesület célja, hogy a társadalom különböző osztályainak érintkezését előmozdítsa, az irodalmat pártolja és általában a közszellemet fejlessze. Testületi működése köréből azonban ki van zárva minden politikai és felekezeti jellegű tevékenység.*”⁴³ A kaszinó, hogy mennyire határolta el magát a politikától, az a felkutatott dokumentumok alapján nem derül ki egyértelműen, azonban feltételezhető, hogy a megalakulásától kezdődően burkoltan követte az éppen aktuális politikai-társadalmi „*trendeket*”. Mindezek ellenére magát politikamentes intézményként definiálta, azonban mindezt gyakorlatba ültetni viszonylag elég nehéz lehetett, így csak a 1920-as, 1930-as évekre volt jellemző, és leginkább a kényszerűségnek tudható be. Az egyetlen szervezet, amit nyíltan támogattak, az a Bánffy Miklós gróf és köre által kezdeményezett romániai Magyar Népközösség volt (Bánffy Miklós tagja volt a kaszinónak, és a szervezet megalakulásáról folytatott tárgyalások is a kaszinó termeiben zajlottak⁴⁴), ez azonban nem folytatott politikai tevékenységet, mert az 1938-ban kiadott királyi rendelet szerint feloszlatták a politikai pártokat és csak a Nemzeti Újjászületés Pártja működhetett.⁴⁵

1944 januárját követően a kaszinóról – sajnos – több dokumentum nem maradt fenn, így az egyesület további történetéről nem tudunk semmit. Azonban feltételezhető, hogy a háború közeledtével, a katonai közigazgatás és hivatalnoki szféra kivonulását követően a város szovjet megszállás alá került, ami a Nemzeti Kaszinó működésének végleges megszűnését jelentette.

* * *

A kolozsvári Nemzeti Kaszinó két világháború közötti történetének a vizsgálata rávilágít arra, hogy az egyesület az impériumváltást követően kialakult válságos helyzet ellenére továbbra is képes volt egyfajta társasági teret biztosítani a városi magyarság számára. A két évtizedig tartó szigorú hatósági ellenőrzések sem tudták megakadályozni a kaszinót a viszonylagos nyugodt társasági élet kialakításában. A választmányi bizottság munkásságának köszönhetően a városban élő magyar értelmiségiek jelentős része csatlakozott az egylethez, és ezáltal sikerült kialakítani egy közösséget, mely a nehezebb időkben is többnyire egységben tudott maradni (nyilván a kisebbségi lét is nagyobb összefogásra készítette őket). A két világháború közötti években a vezetőség határozatai révén lényegesen javult a társasági élet is. Rendszeresen szerveztek különféle tematikájú estélyeket, rendezvényeket, kulturális eseményeket, ezzel erősítve a tagok közötti kapcsolatokat. A szórakozási lehetőségek kiszélesítése érdekében több játékot és játékfelszerelést is vásároltak, továbbá a rég elfeledett vagy betiltott kártyajátékokat is újra engedélyezték. Az ilyen társaságélénkítő intézkedések a megváltozott helyzethez mérten jelentős mértékben növelték az egyesület népszerűségét és ezáltal a Nemzeti Kaszinó továbbra is egy kedvelt, vonzó társadalmi intézmény maradt a kolozsvári magyarok számára.

Fazakas László

³⁹ RNL KMI, F. 789., 4. d., 136. f.

⁴⁰ RNL KMI, F. 789., 4. d., 124. f.

⁴¹ RNL KMI, F. 789., 15. d., 81-82. f.

⁴² *Bárdi Nándor*: Otthon és haza. Csíkszereda, 2013. 198.

⁴³ A kolozsvári Nemzeti Kaszinó alapszabályai, házszabályai és ügyrendje. Kolozsvár, 1897. 3.

⁴⁴ RNL KMI, F. 789., 3. d., 52. f. (A 3. dosszié levéltári megnevezése: Közgyűlési jegyzőkönyvek; RO: Procesele verbale ale adunărilor generale și autorizații pentru ținerea adunărilor generale).

⁴⁵ *Bárdi Nándor*: A romániai magyar kisebbség a két világháború között. In: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Szerk.: *Bárdi Nándor, Fedinec Csilla, Szarka László*. Bp., 2008. 95.